

Б.І. Кабаці*

ВПЛИВ СТРУКТУРИ ДЕРЖАВНИХ ВИДАТКІВ НА ДИНАМІКУ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ В УКРАЇНІ

Успішна реформа системи державних видатків є найважливішою умовою реалізації економічних реформ та забезпечення високих темпів зростання. Але ці реформи повинні виступати не відокремленим елементом державного впливу на розвиток економіки України, а перебувати в тісному взаємозв'язку з реформами в таких сферах, як оподаткування, ціноутворення, діяльність державних підприємств, розвиток соціальної інфраструктури ринкової економіки. Не менш важливими умовами успіху є: стримування рівня державних видатків у допустимих, з макроекономічного погляду, рамках; зміцнення ролі державних органів в економічному стимулюванні діяльності приватного сектору; заохочення тих капітальних інвестицій, які підвищують розподільчу та виробничу ефективність української економіки.

Загальноприйнятим є положення про те, що державні видатки сприяють досягненню цілей економічного зростання. Але на практиці їх збільшення не завжди приводить до покращення основних макроекономічних показників країни. Значною мірою економічне зростання залежить від структури видатків та розміру видатків розвитку. Структурний склад видаткової частини бюджету зумовлюється суспільним способом виробництва, політичним устроєм країни, природою та функціями держави.

Покращення якісних та кількісних параметрів економічного зростання, можливість державного регуляторного впливу на його динаміку досить глибоко висвітлюється в працях таких відомих економістів як Пол А. Семюелсон, Вільям Д. Норгауз, Р. Дорнбуш, Стенлі Фішер, Мільтон Фрідман, Франко Модільяні й Роберт Солоу, Джеймс Тобін, А. Пігу, Артур Лаффер.

Для умов розвитку української економіки питання оптимізації характеристик економічного зростання набуває все більшого значення. Серед українських економістів (С.Д. Дзюбик, В.М. Геєць, В. Литвицький, І. Лукинов) домінуючою є думка про можливість стимулювання економічного зростання в умовах української економіки шляхом застосування фінансово-податкових інструментів державного регулювання.

Метою статті визначено дослідження особливостей впливу структури та розміру витратної частини державного бюджету, на кількісні та якісні характеристики розвитку економіки України. Використано методи статистичного аналізу для визначення основних складових та оцінки динаміки окремих груп видатків зведеного бюджету України; кореляційного аналізу для виявлення впливу на зростання ВВП країни зміни величини видатків за окремими бюджетними статтями.

Зміна структури державних видатків також, значною мірою, впливає на зміну економічних показників країни. Наприклад, вона впливає на розподіл доходів та використання наявних ресурсів. Так збільшення витрат на соціальні трансферти призводить до збільшення загального рівня доходів населення і тим самим збільшує сукупний попит у країні. Збільшення державних закупок через ринок товарів та послуг призводить до збільшення загального обсягу продаж, скорочення запасів, зростання сукупного випуску і, в кінцевому результаті, до економічного зростання.

Більш детальне дослідження впливу динаміки та зміни структури державних видатків на кількісні та якісні характеристики економічного зростання дозволяють виявити залежність між цими показниками (Рис. 1).

Видатки держави на розвиток галузей, в умовах недостатнього розміру інвестиційної діяльності з боку приватного сектору економіки України, підвищують оптимальність використання фінансових ресурсів країни і не спричиняють “ефект витіснення” на грошовому ринку та ринку капіталу.

Наявність прямої залежності між цими видатками та темпами зростання ВВП найбільш наглядно проявляється в 2002 р. коли зменшення частки видатків зведеного бюджету з 4,1 % до ВВП до 3,2 % до ВВП поряд із іншими чинниками спричинило зменшення приросту ВВП України на 4,6 % в порівнянні з попереднім (2001 р.) роком. Подальше підвищення розміру видатків до рівня до 4,6 % ВВП спричинило стимулюючий ефект на динаміку економічної активності в країні¹.

Дослідження питання значимості зміни частки державних видатків на розвиток галузей економіки за допомогою побудови економетричних моделей дозволить зробити висновки про кількісний їх вплив на темп зростання реального ВВП країни.

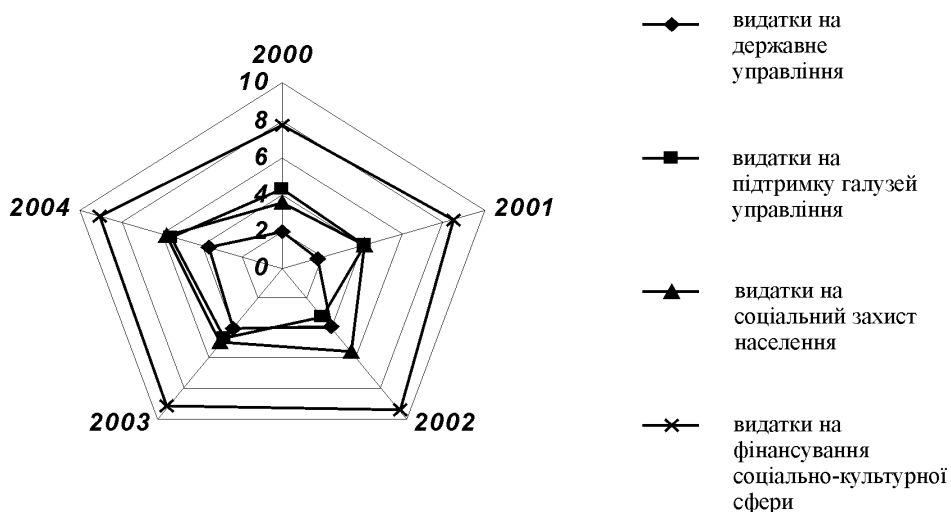

Рис. 1. Основні складові витратної частини зведеного бюджету України, 2000-2004 рр.

За період 2000-2004 рр. побудована регресійна залежність має вигляд:

$$Y = 95.1732852 + 3.149819495X_1, \text{ де}$$

Y — темп зростання реального ВВП країни до попереднього року;

X_1 — частка видатків зведеного бюджету на підтримку галузей економіки в % до реального ВВП поточного періоду.

Коефіцієнт детермінації (R^2)=0,937718164. Це свідчить про те, що зміни величини темпу зростання реального ВВП пояснюються змінами обраного чинника. Збільшення частки видатків за аналізованою статтею до рівня 2% до ВВП спричиняє приріст самого ВВП на 1,5 %, а зростання ще на 1 % до ВВП призводить до зростання обсягу виробництва на 3,15 %. Простежується чітка пряма залежність між показниками.

¹ Економіка України: тенденції, оцінки, прогнози // <<http://www.case-ukraine.kiev.ua>>.

Соціалізація витратної частини державного бюджету — це спрямування фінансових ресурсів на покращення в короткостроковому або стратегічному періоді якісних характеристик людського капіталу країни. З одного боку, вони забезпечують отримання мінімальних соціальних гарантій з боку держави (пов'язані з заходами державного регулювання рівня доходів населення, з отримання соціальних суспільних товарів), з другого — забезпечують покращення освітнього та культурного рівня життя населення.

Таблиця 1.

Динаміка видатків зведеного бюджету України у 1998-2004 рр.²
(в % до ВВП)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Видатки, всього	30,4	26,7	28,3	27,2	26,8	28,4	29,7
Видатки соціального спрямування	12,7	10,3	11,2	12,5	14,9	14,8	15,2
Частка соціальних видатків в загальному їх розмірі, %	41,78	38,58	39,58	45,96	55,60	52,11	51,18

Тривалий та складний перехідний період суттєво погіршив соціальну ситуацію в країні, саме тому держава зобов'язана вирішувати велику кількість питань соціального спрямування. Але зростання їх частки повинно відбуватись не за рахунок зменшення розміру інших видатків. Підхід повинен бути абсолютно іншим, тобто під зростаючі соціальні видатки (а це зумовлено "соціалістичністю" нашої держави) слід знаходити додаткові джерела фінансування. Це стосується не тільки соціальної допомоги та соціального захисту, а і освіти, науки, охорони здоров'я.

В більшості країн із розвинутою ринковою економікою їх величина знаходиться в межах 60 % загального розміру витрат бюджету країни. Для умов української економіки ця величина лише в 2002 р. наблизилася до позначки 55,6 %, а в подальшому зростання розміру фінансових ресурсів, що розподіляються за допомогою бюджетів різних рівнів, проходить на фоні зменшення соціальної функції держави.

Однією з причин подібної ситуації є необхідність збалансування стану бюджету, проте це зменшує фінансові можливості держави в покращенні якісних параметрів людських ресурсів.

Побудова багатофакторної економетричної моделі сумарного впливу зміни величини видатків за окремими статтями дозволяє виявити комплексний механізм їх впливу на зростання ВВП країни.

Оскільки 2000 р. можна визначити як період стабілізації економічної ситуації в країні та початок періоду піднесення, то для проведення аналізу обмежуємося періодом 2000-2004 рр.

Визначаємо в переліку факторів, які мають найбільш вагомий вплив на динаміку економічного розвитку наступні чотири елементи:

- видатки на державне управління (x_1);
- видатки на підтримку галузей економіки (x_2);
- видатки на соціальний захист населення (x_3);
- видатки на фінансування соціально-культурної сфери (x_4).

² <http://www.minfin.gov.ua>.

Модель має вигляд:

$$Y = 49.8091 - 2.5645X_1 + 4.1141X_2 - 1.2323X_3 + 6.2133X_4$$

Коефіцієнт детермінації (R^2) фактично дорівнює 1. Це свідчить про те, що зміни величини реального ВВП пояснюються, в значному ступені, саме змінами у відібраних факторах.

Видатки зведеного бюджету на фінансування державного управління характеризують неефективне, з економічної точки зору, використання фінансових ресурсів. Ці видатки належать до поточних, оскільки вони є життєво необхідними для суспільства, проте не здійснюють прямого впливу на ситуацію на товарному ринку країни. Саме тому, в визначеній нами моделі від'ємне значення коефіцієнта при X_1 відображає обернену залежність між величиною видатків на державне управління та темпом змін реального ВВП.

Подібна ж ситуація і з видатками на соціальний захист населення (X_3). Вони є необхідними для суспільства та визначають отримання мінімальних соціальних гарантій для окремих верств населення. Проте збільшення їх частки в % до ВВП може бути визначено як порушення принципу оптимальності в використанні обмежених фінансових ресурсів і не спричиняє стимулюючого ефекту на динаміку основних економічних показників.

Позитивний вплив збільшення таких статей витратної частини зведеного бюджету як фінансування соціально-культурної сфери та підтримки галузей економіки України лише підтверджує висновки, що зроблено вище. Збільшення величини витрат на економіку на 1 % спричиняє позитивний вплив на динаміку реального ВВП та до його збільшення за рахунок відокремленого впливу зазначеного чинника на 4.1141 %, а збільшення витрат на розвиток соціальної сфери — на 6,2133 %.

Серед основних висновків, що зроблені на основі проведеного аналізу, можна виділити такі:

1. При формуванні структури витратної частини зведеного бюджету країни необхідним є відокремлення стимулюючої та регуляторної функцій державних видатків. З врахування поточних завдань державного регулювання економіки країни та залежно від соціально-економічної ситуації в країні доцільним є надання переваги саме регуляторній функції, оскільки саме вона, шляхом факторів пропозиції та розподілу стимулює зростання ВВП.

2. Протягом короткострокового періоду, доцільним є визначення і фіксація розміру державних видатків на рівні 25-26 % до ВВП. Зменшення стимулюючих можливостей держави пов'язане з розбалансованістю фінансової системи країни. В подальшому за умови збільшення розміру дохідної частини бюджету можливим є збільшення і розміру витрат.

3. Необхідно чітко визначити пріоритети в політиці державних видатків, а не формувати їх структуру виходячи з розміру запланованих доходів. Особливої уваги потребує аналіз ефективності державних видатків на підтримку галузей економіки та фінансування покращення соціально-культурної інфраструктури в країні. Побудована багатофакторна економетрична модель математично доводить правильність зроблених висновків.

4. Позитивний економічний та соціальний ефект від збільшення бюджетних видатків є можливим лише за умови формування обґрунтованих підходів щодо акумулювання необхідних фінансових ресурсів у руках держави. Створення оптимальної податкової системи, яка спроможна швидко і ефективно реагувати на зміну внутрішньої та зовнішньої економічної ситуації, забезпечувати створення та перерозподіл державних фінансових ресурсів є визначальним чинником не тільки стабілізації економічної ситуації та вирішення основних поточних проблем суспільства, а й забезпечує створення основ стабільного та динамічного економічного зростання. Без правильного використання податкових інструментів стимулювання економічного розвитку в країні є неможливим.

*Стаття рекомендована до друку кафедрою економічної теорії
Львівської комерційної академії (протокол № 3 від 3 березня 2006 року)*